

Csutorafűrész, Félrecsupor és Fűzfánfűtyülő

Török Károly és Török Károlyné Andrásfalvy Bertalannal

A „Csutorafűrész”, „Félrecsupor” és „Fűzfánfűtyülő” című, zalai néprajzi-honismereti kiadvány a több kiállítást, majd vándorkiállítást megélt – Török Károly és Török Károlyné néprajzi gyűjtők által felgyűjtött – Őrségi–Göcseji–Muravidéki néprajzi magángyűjtemény első három tematikus kiállításának:

„Csutora, fűrész, megvan az egész”
– Mesterségműhelyek
„Félre csupor, hagy férjen a fazék is!” – A füstöskonyhás házbelső
„Fűzfán fűtyülő rézangyal” –
A kendermag útja a vászonig

képi archív fotóanyagát, a kiállításokon szerepelt írásos kordokumentumok egy részét tartalmazza. A könyvben szerepelnek még a Néprajzi Múzeum, a Savaria Múzeum és

a Göcseji Múzeum archív fotói, valamint neves néprajzkutatók ajánlásai.

A könyv egy több mint negyed százada tartó szellemi és tárgyi gyűjtőmunkát, s az erre épülő közel tíz éve tartó tematikus kiállítás-sorozat részleteit mutatja be mint módszertani anyagot, a XIX. és XX. századi paraszti élet kultúrájából.

Manninger Jenő Zala Megye Közgyűlésének Elnöke:

Tisztelt Olvasó! „Adj Isten jó napot” – szölt valaha a magyarság köszönése, köszöntése, egyben jókívánása is a szembetalálkozónak. Most tisztelettel köszöntöm én is az alkalmából, hogy Zala megye olyan rep-

rezentatív néprajzi kiadványát tartja a kezében, mely betekintést nyújt a köszönésben is szereplő ”jó napnak” a bemutatásába. A jó napnak, mely a múlt századi, sőt talán még annál is régebbi magyar paraszti társadalom küzdelmes, ám természet közeli életét, életének mozzanatait mutatja be a szerző által.

Zala megye falvainak múltja elevenedik meg a képek nyomán, mely a tematikus kiállítások fotóival tartkítva fontos küldetést teljesít. Múltba tekintő, ám jövőt építő gondolatokat ébreszt mindannyiunkban a kiadvány. A népi kultúra hagyományainak továbbéltetése, hiteles bemutatása a 21. században értékmertő feladata minden magyarnak. Erről tett tanúbizonyosságot a zalai Török házaspár a

több évtizedes gyűjtő és kutatómunkájával, tematikus néprajzi kiállításai rendezésével, melyekből a könyvben láthatunk ízelítőt. Zala megye kiemelten fontosnak tartja a fiatalok identitásának erősítését, a történelmi Zala vármegye múltjának megismertetését, a néprajzi értékek megőrzését.

A jövőnk múltunkban gyökerezik. Kívánom, hogy minden kedves olvasó találja meg e könyv lapozgatása közben múltját, s egyben jövőjét is!

Agócs Gergely

néprajzkutató – Hagyományok Háza, Népművészeti Módszertani Műhely Folklór Osztály – ajánlása:

Érdekes szakma a néprajzzal, a hagyományos kultúrával foglalkozók mestersége. A laikusok sokszor csak a múlt levedlett, szükségtelen kacatjainak vagy a nosztalgikus emlékezés szilánkjainak gyűjtögetését látják benne. Pedig e tárgyaknak, illetve a szellemi kultúra e körbe tartozó értékeinek van a „múlt tanulságainak feltárásán” messze túlmutató jelentősége. Néprajzi értékeink leglényesebb vonását az identitásunk meghatározásához, kulturális jellegünk kifejezéséhez, egyszerűen szólva az *akármilyenséggel* szembeni *valamilyenségünk* hangsúlyozásához fölöt-
tebb alkalmas minőségében kell meglátunk.

Ebben a kötetben pont ezt a valamilyenségünket ismerhetjük meg, mégpedig olyan formában, amelyet jómagam *példaértékűnek* gondolok. A sokszor emlegetett identitás ugyanis egy hihetetlenül összetett tudatforma. Az ember egyéni, családi, közösségi, regionális vagy nemzeti

identitásának születésénél fogva meghatározott tartományait még egy sor választott, szakmai vagy kulturális irányú azonosulási modellel is befolyásolhatja, alakítva ez által öntudatának, illetve csoporttudatának alakulását. Ezért is nagyon fontos, hogy az egyén korunk nyomasztó értékviselésében, a mai társadalmi önképek töredezettségében a hagyomány jelenségeivel lehetőleg a szűkebb életterét reprezentáló tárgyakon, illetve az azokat közvetlenül övező szellemi kulturális értékeken keresztül ismerkedjen meg. A jelen kiadvány alapanyagául szolgáló tárlatok összeállítói, Török Károly és Török Károlyné Miszori Marianna aprólékos gyűjtőmunkát végeztek. A zalai térség tárgyi hagyományának bemutatását három olyan terület eszközkészletének kiállításával tervezték és valósították meg, melyek egyben az identitás különféle szintjeit is reprezentálják. E kiállítások látogatói betekintést nyerhettek a családi élet legbelsőbb tereinek, a népi építézet konyháinak világába, megismerkedhettek az egyik legösszetettebb közösségi munkafolyamat, a kenderfeldolgozás eszköztárával, majd a különféle mesteremberek szerszámain és készítményein keresztül a régió háziiparának egyes területeivel is. Hogy e tárgyakat ne csak a környezetükből kiragadott, a ma emberének megfejtésetlen rendeltetésű érdekességeként szemléljük, azt a kiállítások rendezői gondosan kiválogatott, archív fotóanyag összegyűjtésével és kihe-lyezésével segítették. Dédapáink keze munkája, a verejték, a küszködés, de a szeretet és a műveltség kordokumentumai is ezek. Hogy immár könyv formában is tudják hirdetni *valamilyenségünket*, ezért dicséret és köszönet jár a szerkesztőnek (Török Károlyné Miszori Mariannának – a Szerk.).

Forgassák szeretettel!

Tátrai Zsuzsanna

néprajzkutató – a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének főmunkatársa – a kiállítókról

Több évtizedes tárgyi és szellemi néprajzi gyűjtemény őrzői Török Károly és élete párja, Török Károlyné

Miszori Marianna. A Zalai-Göcseji, Vasi-Őrségi és a Muravidéki gyűjtésből származó tárgyak, írásos dokumentumok, hang – és videofelvételek, fotók békésen, türelemmel várják az évről-évre megújuló tematikus kiállítás megrendezését. Nem öncélú a tevékenységük, gyűjtésük. A cél az értékmérés és áthagyományozás a gondossággal, hitelesen összeállított tematikus kiállításokon a XIX. és XX. század paraszti élet egy-egy szegmensének bemutatása. Gyűjteményükből ők maguk tervezik és építik meg kiállításait, tárlatvezetések során a hitelességről adnak tanúbizonyságot. Barangolnak a szülőföldön, a zalai dombok között, az őrségi szereken, történeteket, meséket hallgatnak meg, jegyeznek le az utókor számára. Vallják, hogy: „Az utak csodálatosan összeszaladnak a megjelölt vándorokkal” és hiszik, hogy „Kulturát ajándékozni azt jelenti, hogy szomjúságot ajándékozol. A többi magától jön.”

Magukénak tudhatják Magyarország több neves néprajztudósának szakmai elismerését. Háromszéken sajátították el magyar népi kultúránk egyik gyönyörű ősi mesterségét, a népi bútorfestést, mely tudást igyekeznek továbbhagyományozni az utának jövő nemzedéknek is. Károly több neves néprajzi és egyéb fotókiállításán jeleskedik etno- és természetfotóival. „Kincseink” címmel több önálló fotókiállítása nyílt. Magyarország kulturális, elsősorban néprajzi értékei szerepelnek képein.

Marianna 2010. január 23-án a Magyar Kultúra Napi ünnepségen,

Szlovéniában Lendván vehette át a Muravidéki Magyar Nemzeti Tanács által alapított, idén neki ítélt elismerést, a „Muravidéki Magyar Kultúráért” Kulturális Különdíjat.

Kiállításai nézőszáma ezekben mérhető Zala és Vas megye, valamint Szlovénia területein.

Akik ezeket a kiállításokat látták és az eljövendőket megtekintik, nem a szokványos múzeumi élményben részesülnek! A Török házaspár által gyűjtött és kiállított anyagok nemcsak a szemnek okoznak örömet, hanem megindítják a nézők lelkét és a fantáziáját is. A hagyományörzésnek és a hagyományok megismertetésének olyan formáját hozták létre, amivel befogadható közelségbe hoznak egy-egy témát. A tárgyak és a munkafolyamatok változását is szemléltetik. Kiállításai sohasem ébresztenek hamis nosztalgiát.

A felnövekvő generációknak különösen fontos missziót teljesítenek, hiszen a mai fogyasztói társadalom számára a kézművesség, a háziipar, a hagyományos háztartás megismerése a múlt hagyományainak a megbecsüléséhez és szeretetéhez vezet, ugyanakkor harmóniára, hazaszeretetre nevel.

A kiállítások időszakosak, de ebben a kötetben az egyszeri élményt újra meg újra felidézhetjük, miközben ismereteinket, tudásunkat erősítjük. Reméljük, hogy ez a kötet a kiállításokhoz hasonló nagyszerű sorozat kezdete!

Török Károlyné felkérő levél részlete kiállítás megnyitásához

Tisztelt Professor Úr!

Néhány sorban szeretném tájékoztatni a kiállítás történetéről, előzményeiről, tartalmáról, gyűjtőmunkánkról, érzéseinkről.

„A nép életéből lassan, de kérlelhetetlenül irtja a hagyományt maga az élet. ... Most a művelt rétegen a sor, hogy felkarolja, megőrizze, hogy élete cselekvő része legyen.” (Kodály Zoltán)

„Csutora, fűrés, megvan az egész” népi kismesterségeket, a paraszti életet bemutató kiállítás

A kiállítás gondolata régóta érlelődött már bennünk. Talán a XXI.

század azt is magával hozta, hogy elgondoljunk értékeinken, ezeknek megőrzésén, továbbadásán. Nos a paraszti életet gyakorlatilag a falun élők közül is csak azon kevesek ismerik manapság, akik gazdálkodással foglalkoznak. A mai gyerekek, fiatalok ámulattal, meglepődve, csodálkozással állnak a kiállított paraszti eszközök, használati tárgyak, korabeli fotók, a korhű suszter műhely előtt.

A néprajz szerves része életünknek. A Pécsi Tudományegyetem tanárképző karán első diplomaként beadott néprajz szakdolgozatomat Ön lektorálta, és az Ön elismerő, biztató szavai komoly ösztönzést adtak a szellemi és tárgyi gyűjtéshez. Ennek immár 20 éve. Külön adomány, amikor az élet úgy hozza, hogy életünk párjának az érdeklődési köre is megegyezik a magunkéval. Így a gyűjtőmunka elindult, és az év elején éreztük adotttnak a pillanatot, a szombathelyi Gyermek Ház felkérésére, hogy a nagyközönségnek is bemutassuk gyűjteményünk egy részét, bízva az érdeklődésben. A Vas és Zala megyében élt falusi emberek tárgyairól, eszközeiről szól a kiállítás, magában foglalva a paraszti kenderfeldolgozás mozzanatait, a kádár, az asztalos szerzőket, az aratás, a szállítás eszközeit, és a nem kis ritkaságnak számító suszter műhelyt, teljes felszerelésével. Kiállításunkat augusztusban a 22. Zala Menti Napokon is bemutattuk.

A kiállítás célja, minél több gyermeket, fiatalot megismertetni a régiek, őseink tárgyi és szellemi értékeivel, felkelteni érdeklődésüket a néprajz, magyarságunk története, múltja iránt, megszerettetni, megtanítani hogy viszonyuljunk mindehhez a komputerek világában. Megfelelő hely erre most ismét egy olyan intézmény, a Zala Megyei Művelődési és Pedagógiai Intézet, Szakképző Iskola, ahol immár 23 éve dolgozom, ahova áradnak az iskolák Honismereti szakkörei, gyermek és felnőtt kézműves csoportok.

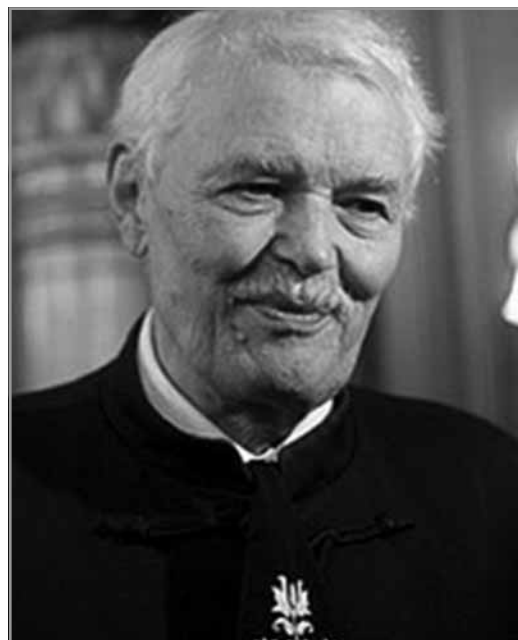
A kiállítást nem egyszeri alkalomnak tekintjük, hiszen a művelődési házak, teleházak, gyermekek házai, iskolák otthont adhatnak későbbi – már meglévő tárgyi anyagunknak. Tervünk bemutatni a csikós sparteltes paraszti konyhát, tisztaszobát,

a mezőgazdasági munkák egyes mozzanatait, több kismesterség ősi eszközeit (pl. kötélgyártás). Célunk, hogy vizuálisan tekinthessenek a tanulók (kicsik-nagyok) a tárgyakra, élőben lássák, hogy működtek ezek, és már is élőbbé tettük a számukra a hon- és népismereti tankönyv anyagát.

Folyamatosan készítünk videofelvételeket, etnofotókat a régiekről (régii kemencék használata, tökmagutés, népi hiedelmek, paraszti kismesterségek, kenderfeldolgozás, paraszti gazdálkodás, népi eledelek elkészítési módjai stb. témakörökben). Nem a jeles napok „mai szerű” megünneplésének alkalmait keressük, a *múltat kutatjuk*.

Andrásfalvy Bertalan

– a Néprajztudomány doktora, etnográfus – a könyvben bemutatott mindhárom kiállítás megnyitójának méltatása a vendégkönyvből:

„A múlt emlékeinek feltárása és megőrzése nemcsak jelenünk gyökereire, mai életünk közvetlen előzményeire vet fényt, hanem – igaz meggyőződéssel vallom – útmutatást is adhat jövőnk fontos kérdéseinek megoldására is.

Ezért a hagyomány mentése és megismertetése minden lelkiismeretes jövőért aggódó embernek megtisztelő feladata és kötelessége.

Ez a munka: Ország és jövőépítés!”

Török Károlyné Miszori Marianna

Csutora, fűrés, megvan az egész!
MESTERSÉGMŰHELYEK

A kiállítás a XIX. század vége és a XX. század elejének paraszti életformáját mutatja be az Őrségi, Göcseji és a Muravidéki magyar falu mesterségműhelyein keresztül. A kiállítás címe rendre egy népi bölcsesség, népi szólás, mely a kiállított tárgyak által közölt mondanivalót tükrözi, nem rejtett szándékkal a magyar nyelvünkben valaha használatos, ám mai korunkra már elfeledett nyelvi kincsünk visszaidézésével. A „Csutora, fűrés, megvan az egész” jelentése valamely nagyobb horderejű paraszti munkának az elkészülte, véghezvitele, teljesítése. A kiállított mesterségműhelyekben valamikor kemény munka eredményeként hosszú ideig használatban lévő eszközök, ruhadarabok, szerszámok készültek, melyek tartósságát, becsületesen elkészített minőségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a hosszú használat után is esetenként több mint száz év távlatából is kiállítható darabok még mindig.

A kiállításon bemutatásra került mesterségműhelyek, így a cipésműhely, akkori nevén suszteráj, a kötélverőműhely, az asztalosműhely, a kádárműhely, a fazekasműhely. Láthatók voltak a cekkerkészítés eszközei, a kőfaragás szerszámjai, a vetéshez, az aratáshoz, szőlőműveléshez használatos eszközök, a mérés eszközei,

a mosáshoz, szárításhoz, vasaláshoz használt tárgyak. Valóban mesterembernek mondható a hajdani parasztember, hiszen a kétkezi munkájával elkészített tárgyak mind azt mutatják, hogy a háztáji gazdaságban szinte mindenhez kellett értenie.

A kiállításon régi képek mesélnek nekünk a mindennapi falusi életről, az emberi élet sorsfordulóiról, örömről, bánatról, a katonaéletről, regrutákról, a családot, a falu közösséget összetartó jeles napokról, ünnepekről.

Több helyszínen (Gyermekek Háza-Szombathely, XXII. Zala Menti Napok – Zalalövő, MMIK – Zalaegerszeg, Őrségi Napok – Őriszentpéter; Kustánszegi Napok) mutattuk be a néprajzi anyagot, mely a mai gyermek korosztály számára már rejtelen, az idősebb generáció számára pedig könnyfakasztó, valódi, kézzelfogható múlt volt.

S, hogy mi révészek lehettünk a két part között?

Az egyik legfontosabb mesterségműhely, amely a kiállításon láthatatlan: családi. Örök hálával tartozunk személyes őseinknek, akik az életünkben a legnagyobb tanítómesterek voltak.

Török Károlyné Miszori Marianna

Félre csupor, hagy férjen a fazék is!
A FÜSTÖSKONYHÁS HÁZBELSŐ

A néprajz egyre kevesebb teret kap az iskolák életében, persze kivételt teremt ez alól az elhivatott ta-

nítómester, aki a tanítandó anyagba a magyar népmesén, népballadán kívül becsempészi az anyagba a népzene, a népgyógyászati ismereteket, megismerteti a régi mesterségeket, a népszokásokat, a jeles napi ünnepeket. Ebből a tudásból felnőttkorban egy-egy érdeklődő réteg részesül, akik utaznak, kutatnak az ilyen jellegű programok után.

Az ősi eredeti paraszti konyháról, táplálkozásról, berendezésről és népi használati eszközökről szerezhetek ismereteket a kiállításon látogatók. Beléphettek a házbelsőbe, felvillanítottuk a tisztaszoba, a konyha, a pítvar, a füstökonyha rejtelseit, megmutattuk eredeti berendezési tárgyait, használati eszközeit. A látogatók megismerkedhettek a hagyományos konyhai edényekkel, a korabeli fűtési-tüzelési technikákkal, etnofotókat tekinthettek meg a paraszti világ őszi-téli hagyományos „háziasszony” szerepeiről, annak teendőiről. Megtudhatták, hogy hol is a tűzhely melege manapság, és hogy lehet ezt újra elővarázsolni.

A füstökonyhas házbelső kamra, konyha és tiszta szobájával szembeállítva megjelenítettük a kissé polgárosodó falusi házbelső, a megváltozott kamrával, konyhával és szobával. Helyet kaptak a gyógyító növények, az aszalás, gesztenyesütés régi eszközei, a favágító, a baromfiudvar, vagyis a múlt századi teljes falusi ház és udvar.

A kiállítás látványosabbá tétele érdekében az úgynevezett Etnomoziban a fenti témáról érdekes archív filmeket mutattunk be, például a valamikori kenyérsütés, kürtöskalács készítés, tökmagütés, disznóölési szokások, hurka- kolbásztöltés ősi eszközökkel történt teendőit.

A régi felgyűjtött zalai ételreceptek és konyhai falvédők gyűjteménye is szerepet kapott a honismereti sorozatban. Nagyon fontos manapság a régi paraszti használati tárgyak élő megjelenítése akkor, amikor a néprajzot, a hon- és népismeret tanító pedagógusok eszköztárában csak a tankönyvek, fotók, és videók szerepelnek, és nagyon ritka esetben egy-egy bemutatható tárgy.

S, hogy a cím mit is takar? Félre csupor, hagy férjen a fazék is! Magyar nyelvünk gyönyörű és fordulatos...

Cipésműhely

Tiszta szoba, az ágyban eredeti szalmazsák van

Nos konyhai eszközökről, edényekről van szó, ám mint minden magyar szólás, közmondás, mélyebb értelmet hordoz. A cserépfazék mindig idősebb edénye volt a konyhának, mint a csupor, így ezzel a mondással fejezték ki a régiek, hogy adjunk helyet az idősebbeknek. Bölcsességben, tudásban, a falusi élet gyakorlatából van még mit elsajátítanunk. Erre világított rá a kiállítás, mely megrendezésre a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központban került, Zalaegerszegen, 2006. Márton napján.

Török Károlyné Miszori Marianna

Fűzfán fűtyülő rézangyal
A KENDERMAG ÚTJA
A VÁSZONIG

Míg az elvetett magból vászongyap lesz, sok idő eltelik. Férfi és női erő, fáradságos, kitartó munka eredménye volt egy-egy ruhadarab, lepedő, ponyva elkészülte a múlt század elején.

Nagy hangsúlyt fektettünk a kiállítás minden egyes momentumában a hiteles, korhű bemutatásra, így nem véletlen, hogy a kiállítás címének ismét egy népi szólást, népies címet választottunk. Ez mára már kiállításaink védjegye is lett. Így e cím is utal arra, hogy a paraszti élet nehézségei, nehéz és küzdelmes munkafolyamatai, az akkori életmód nehéz pillanatai során el-elhangzott az akkoriak ajkán a „Fűzfán fűtyülő, jégen kopogó rézangyalát!”

A mesterségműhelyek és a paraszti füstöskonyhás házbelső bemutatása után teret kapott az udvar, a háztáji

munka, a mezei, erdei, réti, legelői küzdelmes munkák, valamint a mindennapi megélhetéshez, mindennapi tevékenységhez elengedhetetlen munkafolyamatok bemutatása. Arra gondolva, hogy abban az időben, melyet illusztráltunk, a paraszti világban amennyiben mosni vagy tisztálkodni szerettek volna, ezt meg kellett előznie a szappanfőzésnek; ha fel szerettek volna öltözni vagy az ágyat megvetni, jóval előbb el kellett vetni a kendert, és azt feldolgozva megszöni a hozzá való anyagokat.

Ezt a folyamatot mutatta be a kiállítás. A len és kender elvetése a földbe akkor még faekével, faboronával történt.

Azok az eszközök, melyeket a megnöött, learatott növény feldolgo-

zásához használtak, ma már legfeljebb múzeumokban fellelhetők. Féltő gonddal őrizzük gyűjteményünknek ezeket a darabjait is. A bemutatott tilolók, kendervágók, lendergálók (nyeles, 20x30 cm-es falap kovácsoltvas szegsorral, amivel a lenmagot a növény hegyéről lehúzzák), rokkák, a több mint másfél százados szövőszék, mind-mind ma is használatba állíthatók lennének.

Különös és megható hangulata volt a kiállításnak a szlovéniai lendvai bemutató alkalmával, hiszen a Muravidéken valaha a len és kendertermesztés messze földön híres volt. Hagyományainkhoz híven a kiállítás kísérő momentuma volt a népies ételek megismertetése. A látogatók minden alkalommal megismerkedhettek a kiállítás-megnyitón felszolgált népi ételek elkészítési módjával is. Csak néhányat felidézve, a ludaskása, libazsíros kenyér lilahagymával, a „kótt rétes”, a grillázskészítés, a csörögefánk, az angyalbögyölő, a csicskenyetea, a bodzaszörp készítés, a fumu, a mézeskalácskészítés. A kiállítás a 2007. novemberi Zalaegerszegi kiállítás után – Keresztury Dezső ÁMK (volt MMIK) – került 2008. augusztus 20-án Szlovéniába, Lendvára, s mutatták be a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet szervezésében a lendvai zsinagógában.

Stelázi (kamrai polc) részlete hímzett stelázscsíkkal